

kých údajů a třeba jen heslovitého medailonku přímo nabízelo. Čtenář také zůstává v nejistotě ohledně počtu kaplanů u perutě a rozdělení jejich rolí. Nenalzáme zde ani jmenný rejstřík, byť by práci s textem značně usnadnil. V uvedených případech může deník sloužit jako zajímavé doplnění údajů získaných z jiných zdrojů, nevšední pohled do života letců RAF. Česká varianta knihy se mohla od předlohy vzdálit i v dalších aspektech, překladatel například nesprávně užívá velká písmena u názvů všech typů letadel. Mimochodem: knihu doplňují fotografie s popisky, přičemž na obálce není zachycen kaplan, nýbrž oblíbený velitel Brian Lane a další dva letci, Guye Mayfielda nacházíme na s. 11.

Dne 31. prosince 1940 duxfordský duchovní píše: „Ani na okamžik nepochybují o tom, že válku vyhraje. Ale nemohu taky pochybovat o tom, že budeme trpět a že k zemi půjdou veselí a dobří lidé“ (s. 188). Záznamy válečného deníku se všemi specifiky tohoto typu pramene umožňují nahlédnout do autentického prožívání a vesměs okamžité reflexe válečné zkušenosti historického aktéra. Především jsou však osobním svědectvím o tom, jakými různými formami byl kaplan Guy Mayfield — prožívající boj a klid, veselí i truchlení téměř zároveň — svému okolí k dispozici.⁴ V zápise o smrti jednoho z letců při výcviku pokračuje: „Bylo třeba o tom napsat příbuzným. Večer byla v poddůstojnické jídelně divoká tancovačka. Netančil jsem, ale bavil jsem se s každým, kdo měl zájem, a postával u baru“ (s. 44). Vojáci za ním skutečně přicházeli, takže po čtvrtroce v Duxfordu říká: „Mám tu hned několik zaměstnání a na čas mi vystačí. S letci se dá mluvit snadněji než kdy dřív. Zbavili se ostychu. A sami od sebe přicházejí a povídají si. Přesně tak jsem to chtěl“ (s. 98).

Michal Sklenář

Jan ŠIMEK – Martina HALÍŘOVÁ, *Škola a válka. Branná výchova v české škole, Praha, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2021, 219 s., ISBN 978-80-86935-56-0*

Dějiny školství představují rozsáhlé badatelské pole, ve kterém lze zkoumat značné množství témat. Stejně tak je tomu i s vojenskými dějinami. Existuje však jedno téma, v němž se obě tyto oblasti setkávají, a tím je branná výchova. Co si pod tímto pojmem představit a jak byl zapojován do českého školství — to je jádrem publikace *Škola a válka* s podtitulem *Branná výchova v české škole*.

Knih je produktem již dosti bohaté vydavatelské činnosti Národního pedagogického muzea a knihovny Jana Amose Komenského, jehož jsou oba autoři — Jan Šimek a Martina Halířová — zaměstnanci. K tvorbě textu měli autoři k dispozici značné množství obsáhlého a velmi zajímavého materiálu a pramenů, ze kterých také náležitě a velmi podrobně vycházeli. Oba autoři se odborně věnují právě historii školství; jméno Martiny Halířové jsme mohli zaregistrovat například ve spojení s Milenou

⁴ Deník zachycuje pouze jediný případ otevřeného odmítnutí úlohy kaplanů, konflikt vyvolaný poznámkou důstojníka, „že kaplani by teď byli užitečnější v továrnách“ (s. 274).

Lenderovou, s níž napsala oceňovanou knihu *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*.¹ V textu se tak dostatečně odrážela erudovanost obou autorů.

Kniha je rozdělena do čtyř kapitol s podkapitolami a sleduje široké období 20. století s přesahem do druhé poloviny 19. století; místy zasahuje naopak až do současnosti. Důraz je však kladen na období první republiky a následně období komunistické diktatury a normalizace. První, nejdelší kapitola se týká teoretických základů branné výchovy a její výuky, druhá kapitola sleduje ideologickou složku, třetí kapitola složku naukovou a ve čtvrté kapitole se autoři zabývají tělovýchovným aspektem a přesahem branné výchovy do jiných předmětů. Kniha je doplněna o velké množství obrazového a fotografického materiálu a o citace z dobových pramenů. První dvě kapitoly napsal Jan Šimek, poslední Martina Halířová, na třetí kapitole se podíleli oba autoři.

První, nejobširněji rozvedená kapitola se věnuje vývoji výuky branné výchovy. Zde bych vyzdvihla opravdu poctivou heuristiku, kdy se podařilo shromáždit ne skutečné množství materiálu a vytvořit tak velmi podrobný popis toho, jak branná výchova vypadala před rokem 1918 a jak vypadá dodnes. Kapitola je členěna jak po obdobích, tak i po jednotlivých stupních školství — velmi dobře se v ní orientuje. Členění místy připomíná encyklopedii, což však předznamenává problematickou vlastnost textu.

Množství prezentovaných informací je opravdu velmi hutné. Text tak poněkud ztrácí na čtivosti a nabírá právě encyklopedického charakteru. To nemusí být nutně na závadu, přece jen kniha vznikla k výstavě o branné výchově, která byla v Muzeu přístupná od srpna 2021 do srpna 2022. Přesto se nabízí otázka, zdali by sesbírané materiály a zmíněná akta neunesly ještě o něco užší výběr a redukci. Kdyby autoři našli lepší metodologické ukotvení, na jehož základě by se informace vybraly, mohl by text vyznívat lépe. Budeme-li však knihu považovat za syntézu, jak to autoři de facto deklarovali v úvodu, jedná se o vcelku povedené dílo.²

Dále bych podotkla, že vzhledem k objektivním historickým důvodům v knize chybí období protektorátu Čechy a Morava. V těchto letech sice nemohla branná výuka probíhat, přesto bych ocenila nějakou reflexi a řádné odůvodnění absence daného období. A byť, jak je patrné z názvu, se téma publikace mělo týkat českých škol, nepřítomnost přiblížení slovenské situace lze též považovat za mírný nedostatek. To jsou klíčové body, které v textu chybí.

Následující tři kapitoly se věnují jednotlivým složkám branné výchovy. Druhá kapitola se zabývá brannou výchovou v kontextu ideologie — tuto kapitolu osobně považuji za velmi zdařilou. Ačkoliv autoři sami používají pojem ideologie, nepracují s ním v tradičním černobílém pojetí — respektive uznávají, že výchova a pojetí brannosti se přizpůsobovaly danému období, a dávají si pozor na to, aby i postupy komunistického režimu byly řádně dobově vysvětlovány, ne však podmiňovány.

1 Milena LENDEROVÁ — Martina HALÍŘOVÁ — Tomáš JIRÁNEK, *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914–1918*, Praha 2015.

2 V tomto kontextu se například nabízí kniha: Mirek NĚMEC, *Ve státním zájmu? Národnostní problematika ve středním školství meziválečného Československa*, Červený Kostelec 2020. Zde autor též vytvářel text — syntézu, avšak ukotvil jej v rámci národnostní otázky a druhu materiálu — vlastivědných, zeměpisných a občanských učebnic.

Za taktéž velmi zdařilý považují popis branné výchovy za první republiky — autoři ji zde charakterizují v kontextu dobové mravní a občanské nauky a přinášejí na světlo informace, které i v historické obci mohou být neznámé. Zmiňují tu, byť relativně stručně, i některé genderové aspekty — jak se kupříkladu lišila branná výuka pro chlapce (kteří měli například střelbu) a pro děvčata (zaměřeni na první pomoc).

Třetí kapitolu, na které se podíleli oba autoři, lze považovat za nejzajímavější. Velmi dobře je zde upozorněno na to, že branná výchova měla i edukační charakter. Obzvláště vydařená je část týkající se zdravotnické přípravy. Martina Halířová se v minulosti spolu s Milenou Lenderovou věnovala porodním bábám a otázkám zdraví.³ Téma týkající se zdravotnictví tak pro ni představovalo známé badatelské pole a své znalosti velmi dobře zúročila. Halířová se zde nevěnuje pouze samotné zdravotnické složce ve smyslu první pomoci, která byla součástí branné výchovy, ale doplňuje podkapitulu i informacemi o Červeném kříži a hygienickém aspektu politiky zdraví, do kterého brannou výchovu zakotvuje. Tuto část považují za nejpřínosnější z celé publikace a bylo by skvělé, kdyby jí byl věnován větší či dokonce samostatný prostor. Politika zdraví totiž stále představuje široké a do značné míry neprozkoumané badatelské pole.

Poslední, spíše strohá kapitola je de facto spojena se závěrem, v němž Jan Šimek doplňuje poslední informace. Správně zde poukazuje na skutečnost, že branná výchova pronikla do osnov ostatních školních předmětů, jako je například čeština, zeměpis, tělesná výchova nebo dějepis. Brannosti v rámci výuky tělesné výchovy se pak věnuje ve speciální podkapitole, která též představuje zajímavé téma.

Samostatně bych vyzdvihla formát a úpravu knihy. Kniha byla vydána v netradičním čtvercovém formátu. Ten na první pohled nepůsobí prakticky, navíc nejspíše z tohoto důvodu byly poznámky pod čarou umístěny na bocích knihy, což může zhoršovat čtivost nebo orientaci v textu. Zároveň však daný formát dává skvěle vyniknout přílohám. Neboť, jak již bylo zmíněno v úvodu, autoři text doplnili o opravdu široké množství doprovodného materiálu. Jedná se o výběr velmi pozoruhodných dobových fotografií nebo obrazů, které usnadňují vytvoření představy o tom, jak se mohla branná výchova v určitých podmínkách realizovat.

Autoři též obohatili text o citáty a pasáže z různých pramenů (příručky, učebnice, popisy dětských her s tématem brannosti atp.). Úryvky vhodně „rozbíjely“ mnohdy velmi hutný text. Zároveň ale potvrdily moji domněnku, že publikace byla spíše doprovodným materiálem k výstavě — respektive posloužila jako místo pro fakta, která se na informační tabule a popisky výstavy nevešla. Autoři však nevznesli žádné metodologické ambice a deklarovaný cíl — popis branné výchovy — splnili.

Eliška Farová

3 Milena LENDEROVÁ, *Ženy s kuffíkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*, Praha 2019.